

Volume 9, Issue 3, May 2022, p. 256-265

Article Information

Article Type: Research Article

This article was checked by iThenticate.

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.3154>

ArticleHistory:

Received

13/03/2021

Accept

30/04/2022

***Available
online***

15/05/2022

THE COSMOLOGICAL ARGUMENT AND NATURE OF THE PRINCIPLE OF SUFFICIENT REASON

KOZMOLOJİK ARGÜMAN VE YETER-SEBEP İLKESİNİN MAHİYETİ¹

Süleyman ALTIN²

Abstract

The principle of sufficient reason is one of the fundamental parts of the cosmological argument. Both the cosmological argument and the principle of sufficient reason, with their different interpretations, have become the main topic at different times and started new discussions. This study is an evaluation on the relationship between the cosmological argument, which many philosophers consider as an a posteriori proof, and the principle of sufficient reason, which they consider as an a priori principle. This evaluation focuses on the ongoing discussions on the current interpretations of both issues. In this way, we examine the views put forward to strengthen the cosmological argument with the new interpretations of the principle of sufficient reason and the criticisms brought to these views. These views and objections put forward in the name of strengthening the argument are discussed within the limits of the effort to construct a 'cosmological argument through weak principle of sufficient reason'. Thus, we discuss the nature of the principle of sufficient reason over its power to support the cosmological argument with current interpretations and the validity of the critiques.

Keywords: Cosmological Argument, Principle of Sufficient Reason, S-PSR, W-PSR.

Özet

Yeter-sebep ilkesi, kozmolojik argümanın temel taşlarından biridir. Hem kozmolojik argüman hem de yeter-sebep ilkesi farklı yorumlarıyla farklı dönemlerde gündeme gelerek yeni tartışmalara kapı aralamaktadırlar. Bu çalışma, pek çok düşünürün a posteriori bir kanıt olarak değerlendirdiği kozmolojik argüman ve a priori bir ilke olarak değerlendirdiği yeter-sebep ilkesinin ilişkisi üzerine bir değerlendirmedir. Bu değerlendirme, her iki konunun da güncel yorumları üzerinden yapılmakta olan tartışmaları konu edinmektedir. Bu minvalde yeter-sebep ilkesinin yeni yorumlarıyla kozmolojik argümanı güçlendirmek için ileri sürülen görüşler ve bu görüşlere getirilen eleştiriler incelenmektedir. Argümanı güçlendirme adına ortaya konan bu görüşler ve itirazlar, 'zayıf yeter-sebep ilkesi ile kozmolojik argüman' inşa etme

¹ Bu makale, "Güncel Din-Bilim Tartışmaları Bağlamında Kozmolojik Delil" isimli yayınlanmamış doktora tezinden üretilmiştir.

² Dr., Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Felsefesi Bölümü, mslymnltn@gmail.com, 0000-0001-7907-4763.

çabası sınırlarında tartışılmaktadır. Böylece, yeter-sebep ilkesinin mahiyeti, ilkenin güncel yorumlarıyla kozmolojik argümanı destekleme gücü üzerinden ve yapılan eleştirilerin geçerliliği üzerinden tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kozmolojik Argüman, Yeter-Sebep İlkesi, S-PSR, W-PSR.

GİRİŞ

Tek bir argüman formundan ziyade bir argümanlar bütünü olmasından dolayı kozmolojik argümanı Tanrı'nın varlığını kanıtlama konusunda en geniş kapsamlı argüman olarak görmek yanlış olmayacaktır (Reichenbach, 1972, s. 5). Kozmolojik argüman, her ne kadar bir çok düşünür tarafından farklı kriterlere göre değişen sayılarda alt dallara ayrılrsa da en genel kanaat imkân/ilk neden, hudûs/kelâm ve yeter-sebep ilkesine dayanan versiyonu olmak üzere üç temel dala ayırma yönündedir. Yeter-sebep ilkesi bu üç dalın birine temel teşkil etmesinin yanı sıra, kozmolojik argümanın neredeyse her yorumunun doğrudan veya dolaylı olarak dayandığı bir ilkedir.

Belli bir düşüncenin farklı dönemlerde yeni eleştirilerle tekrar tartışmalara konu olması alışlageldik bir durumdur. Fakat bir düşüncenin özünü temel alarak yeniden farklı fikirler inşa etmek, az sayıda karşılaşılan bir durumdur. Çalışmamızın konusu olan kozmolojik argüman ve yeter-sebep ilkesi de bu az sayıdaki konulardan ikisidir. Son dönem din felsefesi tartışmalarında bu durumun örneklerini, yeter-sebep ilkesini yeniden inşa ederek kozmolojik argümanı güçlendirmeye çalışan düşünürlerde görmekteyiz. Bu düşünülere yapılan itirazlar da konunun önemine işaret etmekte ve yakından incelenmesi gerektiği izlenimini oluşturmaktadır.

Bu kanaatin oluşmasında etkili olan düşünürler, “A New Cosmological Argument” başlıklı çalışmalarında Richard M. Gale ve Alexander R. Pruss'tur. Onlar bu çalışmalarında yeter-sebep ilkesinin güncel bir yorumuyla kozmolojik argümana yeni bir bakış ortaya koymayı hedeflemektedirler. Tanrı'nın varlığı ve yeter-sebep ilkesi konularında birçok farklı çalışmaları olmasına rağmen Gale ve Pruss'un bu makalesi birçok yeni tartışmaya zemin hazırlamıştır. Graham Oppy, Kevin Devey, Rob Clifton, Michael Almeida, Neal Judisch ve Emanuel Rutten doğrudan bu makaledeki görüşleri konu edinerek reddiye mahiyetinde çalışmalar ortaya koyan düşünürlerin önde gelenleridir. Birçok tartışmaya konu olmasından dolayı memnuniyetlerini dile getiren Gale ve Pruss, bu reddiyelere cevap niteliğinde yeni çalışmalar kaleme almıştır. Dolayısıyla çalışmamız, zayıf yeter-sebep ilkesi temelinde Tanrı'nın varlığını delillendirme teşebbüsünü, itirazları ve cevaplarını konu edinmektedir.

Yeter-sebep ilkesi ve Tanrı'nın varlığı konularının sınırlarının ne kadar geniş olduğu herkesin malumudur. Dolayısıyla çalışmamızda tüm yönleriyle kozmolojik argüman ve yeter-sebep ilkesi üzerine eğilmeyeceğiz. Sadece yeter-sebep ilkesinin güncel bir yorumuyla ortaya konan yeni kozmolojik argümanın arka planı, öncülleri, sonuçları ve eleştirileri sınırlarında görüşlerin tutarlılığını ve mâkûliyetini sorgulayacağız. Bu süreçte konuyu üç adımda inceleyeceğiz. Birinci adımda, yeter-sebep ilkesinin özet bir tarihçesini ve farklı tanımlarını olabildiğince sade bir şekilde ortaya koymaya çalışacağız ve bu tanımlardan hareketle temellendirilen kozmolojik argümanı sunacağız. İkinci adımda, yeter-sebep ilkesinin farklı yorumlarından birkaçını sıralayarak güncel bir yorumu olan zayıf-yeter-sebep ilkesi ile yeni bir kozmolojik argüman ortaya koymaya çabasını inceleyeceğiz. Üçüncü ve en önemli adım ise bu yeni argümanın eleştiriler karşısındaki gücünü tartışacağız. Bu adımlarla, kozmolojik argümanın temel taşlarından olan yeter-sebep ilkesinin mahiyeti hakkında birtakım çıkarımlar yaparak değerlendirmelerde bulunacağız.

Birinci Adım: Yeter-Sebepl İlkesi (PSR)³ ve Kozmolojik Argüman

Sınırlarının genişliğinden dolayı bu iki konuyu tanıtırken yapılacak her türlü özeti eksik birer tanımlama olacağına farkındayız. Fakat diğer yandan PSR'yi ve kozmolojik argümanı ana hatlarıyla hatırlamayı da diğer adımlar için temel bir ihtiyaç olarak görmekteyiz. Dolayısıyla birinci adımda bu temeli en az eksikle oluşturmaya çalışalım ve diğer adımlarda tartışmayı bu minvalde sürdürelim.

Yeter-sebepl ilkesi, her şeyin bir sebebi veya nedeni olması gerektiği düşüncesini savunan güçlü ve tartışmalı bir felsefi ilkedir. Her ne kadar aynı kavramlar olmasa da yeter-sebepl ilkesi düşünce tarihinde Leibniz'e kadar nedensellik kavramı olarak tartışılmıştır. Bu açıdan tarihsel kökenini Sokrates öncesi dönemin önemli filozoflarından olan Anaksimandros ve Parmenides'e kadar izleyebilmekteyiz (Aristoteles, 1997, B13, 295b,10-16; Parmenides, 2021, B8, 9-10; Reichenbach, 2021). Sonraki dönemlerde Platon ve Arşimet yeter-sebeplin bir ilke haline gelmesinde önemli katkıları olmuştur (Platon, 1929, 28a4-5; Archimedes, 1953, s. 189). Aslında nedenselliği de aynı çatı altında değerlendirdiğimizde görmekteyiz ki yeter-sebepl ilkesinin a priori olduğu ve hakkında tartışmanın bile anlamsız olduğu görüşü, David Hume'un nedensellik hakkındaki eleştirilerine kadar İbn Sina, Thomas Aquinas, Gottfried Leibniz, Baruch Spinoza, Christian Wolf başta olmak üzere daha birçok önemli filozof tarafından savunulmuştur. Hume'un eleştirilerinden günümüze kadar daha yoğun şekilde tartışmalara konu olagelmektedir.

Tanrı'nın varlığı konusu da en az yeter-sebepl ilkesi kadar uzun bir geçmişe sahiptir. Bu tarihsel süreçte Tanrı'nın varlığı, a priori ve a posteriori kanıtlarla savunulmuş ve karşı görüşlerle de tartışılmıştır. A posteriori bir kanıt olan kozmolojik argümanın temelleri en sade şekliyle Platon ve Aristo'da mevcuttur (Craig, 1986, ss. 1-47). Argümanın Aristo tarafından ortaya konan formu ileriki dönemlerde İbn Sina tarafından daha da geliştirilmiş, Gazzâlî tarafından eleştirilmiş ve Aquinas tarafından birtakım düzenlemelerle yeniden ifade bulmuştur (Zagzebski, 2007; Yavuz, 2013). İlerleyen dönemlerde nedenselliği eleştiren Hume'dan, argümanların isimlendirilmesinde etkili bir isim olan ve aynı zamanda argümanların çoğuna birçok eleştiri getirmiş olan filozof Immanuel Kant'a kadar daha birçok düşünür kozmolojik argümanı savunmuş ve/veya eleştirmiştir. Bu serüven, günümüzde felsefenin, özellikle din felsefesinin başlıca konularından birisi olarak önemini korumaktadır.

Argümanın birçok farklı tasnifi söz konusu olsa da genel kanaat şu üç başlık altında toplama yönündedir: evreni olumsal (contingent) bir varlık olarak değerlendirerek 'nedensel bir başlangıcı olması gerektiğini' savunan imkân/ilk neden argümanı, 'zamansal bir başlangıcı olması gerektiğini' savunan hudûs/kelâm argümanı ve Leibniz ve Samuel Clarke tarafından savunulan yeter-sebepl ilkesine dayanan argüman. Her ne kadar üç dala ayrılrsa da ve birçok farklı yorumu mevcut olsa da argümanın bütün varyasyonları iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşaması, evrenin olumsal olmasından yola çıkarak zamansal veya nedensel bir 'zorunlu İlk Neden'e ulaşmaktır. İkinci aşaması ise, ulaşılan zorunlu İlk Neden'in birtakım teistik niteliklere sahip zâti bir fâil olduğunu ortaya koyma çabasıdır (Rowe, 1975, s. 131). Diğer bir ifadeyle ikinci aşama, zorunlu İlk Neden'in, teizmin Tanrı tasavvuruyla uyumlu olduğunu gösterme çabasıdır.

PSR'nin ve kozmolojik argümanın bu kısa tanıtımından hareketle yeter-sebepl ilkesi temelinde oluşturulan kozmolojik argümanı şu şekilde formüle edebiliriz:

1. Her olumsal olgu, bir açıklamaya (explanation) sahiptir.
2. Tüm olumsal olguları içeren bir olumsal olgu vardır.
3. Dolayısıyla, bu olgunun [da] bir açıklaması vardır.
4. Bu açıklama, zorunlu bir varlık içermesi gerekir.
5. Bu zorunlu varlık Tanrı'dır (Pruss, 2009, ss. 25-26).

³ PSR: 'Yeter-Sebepl İlkesi' kavramı, İngilizce 'Principle of Sufficient Reason' kavramına karşılık olarak ifade edilmiştir ve bu dildeki kısaltmasına bağlı kalarak metnin devamında 'PSR' olarak ifade edilmektedir.

İkinci Adım: PSR'nin Farklı Yorumları ve W-PSR'ci Kozmolojik Argüman

Yukarıda değindiğimiz üzere PSR, birçok düşünür tarafından farklı dönemlerde farklı tanımlarla gündeme gelmesine rağmen hepsinin temelinde bir açıklama arayışı vardır. En bilindik örneklerinden olan kozmolojik argümanın Leibniz'ci versiyonu, evren hakkındaki açıklama arayışını “neden yok değil de var” olduğunu ve “neden başka türlü değil de mevcut halleri üzere var” olduklarını sorgulayarak yanıtlamaya çalışmaktadır (Leibniz, 2011, s. 106; Rundle, 2005). Dolayısıyla bir yönüyle aslında ‘kozmojik argümanın da bir açıklama arayışı’ olduğunu söylemek, eksik ama doğru bir tanım olacaktır. Bu iddiamızın desteklenebilir olup olmadığını, açıklama arayışının farklı ifadeleri üzerinden kozmolojik argüman inşa etme teşebbüsleri çerçevesinde değerlendirebiliriz. Bunun için öncelikle PSR'nin en yaygın versiyonlarını hatırlayalım. Ardından W-PSR ile geliştirilen argümanı tanıtarak eleştirilerini ve cevaplarını incelemek üzere üçüncü adıma geçebiliriz.

Kozmolojik argümanın PSR'ci yorumu söz konusu olduğunda akla gelen ilk filozofun Leibniz olduğunu ileri sürsek, pek çok kimse bizimle hemfikir olacaktır. Nitekim ilkenin Leibniz tarafından ortaya koymuş olan yorumu günümüzde Güçlü Yeter-Sebeup İlkesi (Strong Principle of Sufficient Reason) olarak tanımlanmaktadır.⁴ Bir şeyin açıklamasını onun yeter-sebebi olarak gören Leibniz'e göre PSR, “her önerme için, eğer p doğruysa, p'yi açıklayan bir q önermesi vardır” şeklinde formüle edilebilir. Aralarındaki ayrımı daha iyi görebilmek adına maddeler halinde sıralamak daha elverişli olacağı kanaatindeyim.

- S-PSR: her önerme, eğer doğruysa zorunlu olarak bir açıklamaya sahiptir (Leibniz, 1989, 1997; Oppy, 2000, s. 353).

İlkenin tarihsel açıdan Leibniz'den daha önceleri ortaya konmuş olan ancak günümüzdeki yeni bir formuna temel teşkil eden versiyonu John Duns Scotus tarafından ortaya konmuştur. Her olgunun mümkün şekilde bir açıklaması olduğunu savunan Scotus'ta yeter-sebeup ilkesi şu şekilde ifade bulur;

- Herhangi bir doğru önerme adına bir açıklama vardır ve bu zorunlu değil mümkündür (Gale & Pruss, 1999, s. 461).

Son yıllarda Tanrı'nın varlığı üzerine çalışmalarıyla ön plana çıkan Gale ve Pruss, Leibniz'in S-PSR üzerinden ortaya koyduğu kozmolojik argümanın birçok güçlü eleştiriyeye karşı karşıya olduğunu düşünmektedirler. Yukarıda bahsettiğimiz argümanın iki aşaması arasında eksiklikler olduğunu ileri süren ‘boşluk problemi’ (Gap Problem), Schopenhauer ile özdeşleştirilen ‘taksi itirazı’ (Taxicab Problem), açıklama ‘kümelenmiştir’ (agglomerative) itirazı, ‘kendi kendini kanıtlayan bir önermedir’ (Question Begging) itirazı ve en önemlisi de argümanın determinizmi gerektirdiği itirazları bu eleştirilerin başlıca örneklerindedir (Pruss, 2009, ss. 24, 74, 77, 86; Edwards, 1967, s. 114).

Gale ve Pruss, argümanın Leibnizci versiyonunun karşı karşıya kaldığı bu zorlukları aşmanın bir yolu olduğu düşüncesindedir. Scotus'u temel alarak S-PSR yeniden düzenlendiğinde, argümanın söz konusu itirazlara karşı daha az savunmasız hale geleceğini savunmaktadırlar (Gale & Pruss, 1999 ss. 461-476). Bu bakış açısıyla ‘zayıf yeter-sebeup ilkesi’ ismini verdikleri ilkeyi şu şekilde ifade edebiliriz:

- W-PSR: “her bir p önermesi için, eğer p doğruysa, ‘q, p'yi açıklar’ şeklinde bir q önermesinin var olması mümkündür (Gale & Pruss, 1999, s. 463; Pruss, 2004, s. 169).

Bu tanımın güçlü ilkedden ayrılan en temel noktası, zorunlu olarak değil mümkün olarak bir açıklamanın var olmasını öngörmesidir. Her ne kadar PSR'nin daha fazla tanımı mevcut olsa da (Rasmussen 2009, 2010a, 2010b) bu iki tanım, tartışmamızın ilerlemesi için yeterli görünmektedir. Böylece W-PSR'ci kozmolojik argümana geçebilir ve ardından hem argümanın hem de eleştirilerin gücünü değerlendirebiliriz.

⁴ S-PSR: ‘Güçlü Yeter-Sebeup İlkesi’ kavramı, İngilizce ‘Strong Principle of Sufficient Reason’ kavramına karşılık olarak ifade edilmiştir ve bu dildeki kısaltmasına bağlı kalarak metnin devamında ‘S-PSR’ olarak ifade edilmektedir.

W-PSR ile yeni bir kozmolojik argüman inşasında Gale ve Pruss, mümkün dünyalar semantiğini benimseyerek bir mümkün dünyada doğru olan bir p ve q önermesi varsayımıyla başlamaktadır. Bu varsayımın içeriği p'ye, q'ya ve p ve q'nun bir arada bulunmasına (p & q) bir açıklama arayışıdır. Diğer bir ifadeyle argümanda p ve q, olumsal bir doğru önermenin temsili olarak varsayılmaktadır. p ve q'nun birleşimi (p & q) ise, bütün doğru önermelerin veya olumsal önermelerin bir arada olması ifade etmek için kullanılmaktadır. Gale ve Pruss'un bu açıklama arayışını, W-PSRci kozmolojik argümanlarıyla şu şekilde formüle edebiliriz:

- i. “Mümkün bir dünya”, soyut önermelerin bir araya gelmesiyle oluşan maksimum toplamıdır. (Tanım 1)
- ii. Mümkün bir dünya için “bütün doğru önermelerin toplamı” (BCF)⁵, eğer bu dünya bilfiil hale gelmiş olsaydı, doğru olmuş olacak tüm önermelerin toplamıdır. (Tanım 2)
- iii. Mümkün bir dünya için “bütün olumsal önermelerin toplamı” (BCCF)⁶, eğer bu dünya bilfiil hale gelmiş olsaydı, doğru olmuş olacak tüm ‘olumsal’ önermelerin toplamıdır. (Tanım 3)
- iv. Herhangi bir p önermesi için ve herhangi bir w dünyası için, w'nin BCF'si ya p'yi içerir ya da p'nin değilini içerir, ancak ikisini birden içermez. (Varsayım)
- v. Herhangi bir p önermesi ve herhangi bir w dünyası için, eğer w'nin BCF'si p'yi içeriyorsa, o zaman bir q önermesi ve bir w1 mümkün dünya vardır. Ve w1'in BCF'si “p” önermesini, “q” önermesini ve “q, p'yi açıklar” önermesini içermektedir. (Zayıf yeter-sebep ilkesi)

Bu tanımlar ve varsayım üzerinden W-PSR'ci argüman şu şekilde sürdürülmektedir:

- i. Eğer p, bilfiil dünyanın BCCF'si içindeyse, o zaman w1'in BCF'sinin “p'yi, q'yu ve q, p'yi açıklar” önermesini içerdiği bir mümkün w1 dünyası vardır.
- ii. Mümkün bir w1 dünyası ve bir q önermesi vardır, öyle ki w1'in BCF'si “p'yi, q'yu ve q, p'yi açıklar” önermesini içerir.
w1 = bilfiil dünya.
- iii. Bilfiil dünyada bir q önermesi vardır, öyle ki; bilfiil dünyanın BCF'si “p'yi, q'yu ve q, p'yi açıklar” önermesini içerir.
- iv. q ya kişisel bir açıklamadır ya da bilimsel bir açıklamadır. (öncül)
- v. q bilimsel bir açıklama değildir. (öncül)
- vi. q kişisel bir açıklamadır. (x ve xi'den)
- vii. q ya ‘olumsal’ bir varlığın ya da ‘zorunlu’ bir varlığın kastî/kasıtlı eylemini ifade eder. (xii'den)
- viii. q'nun olumsal bir varlığın kasıtlı eylemini ifade ettiği söylenemez. (öncül)
- ix. q zorunlu bir varlığın kasıtlı eylemini ifade eder.
- x. q, zorunlu bir varlığın kasıtlı eylemini bildiren mümkün bir önerme ifade eder.
- xi. q1, bilfiil dünyayı içeren evreninin varlığını açıklayan zorunlu bir varlığın özgür iradesini ve kasıtlı fiilini bildiren mümkün bir önermedir.

Öyleyse,

Bilfiil dünyanın içinde bulunduğu bu evrenini kasıtlı olarak özgür iradesiyle yaratan zorunlu bir varlığın var olması olumsal olarak doğrudur (Gale & Pruss, 1999, ss. 462-469).

En sade ifadesiyle argümanın özü, yeter-sebep ilkesinin yukarıda da değindiğimiz açıklama arayışının makul sınırlar çerçevesinde savunusundan ibarettir. S-PSR'ye göre doğru bir önermenin ‘bilfiil dünyada herhangi bir açıklama olması gerekir’ görüşü hâkim iken, W-PSR'ye göre sonsuz sayıdaki mümkün dünyalardan en az birinde bir açıklaması

⁵ Big Conjunctive Fact kavramı, doğru önermelerden oluşan bir kümeyi/toplamı/bütünü ifade etmek için kullanılmaktadır. Çalışmamızda, “Bütün Doğru Önermelerin Toplamı” olarak tercüme edilmiştir ve metnin devamında “BCF” şeklinde sembolleştirilerek devam edilecektir.

⁶ Big Conjunctive Contingent Fact kavramı, alternatif tercümelemeleri olmakla birlikte bu çalışmamızda “Bütün Olumsal Önermelerin Toplamı” olarak ifade edilmektedir. Metnin devamında “BCCF” şeklinde sembolleştirilerek devam edilecektir.

olması mümkündür' görüşü hâkimdir. Bu açıdan bakıldığında bir yandan 'ilkenin zayıf versiyonunun argümanın gücünü zayıflattığı' izlenimi oluşabilir. Diğer yandan Gale ve Pruss gibi düşünerek 'zayıf versiyonun güçlü versiyona yapılan eleştirileri bertaraf etmede başarılı olabileceği' görüşü de savunulabilir. Ancak her iki açıdan da birtakım gerekçelendirme ihtiyacı söz konusudur.

Başka bir noktadan argümana baktığımızda karşımıza daha farklı bir tablo çıkmaktadır. Aslında bu argüman, bütün kozmolojik argümanların izlediği iki aşamanın daha ziyade birincisine yoğunlaşıyor gibi gözükmektedir. Diğer bir ifadeyle, Gale ve Pruss'un ortaya koyduğu bu yeni kozmolojik argüman, büyük oranda 'zorunlu bir İlk Neden'in varlığı üzerine odaklanmakta ve ulaşılan İlk Neden'in teistik Tanrı tasavvuruna benzer niteliklere sahip olabileceğine dair fazla bir açıklama bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu durum argümanı boşluk problemi başta olmak üzere birçok eleştiriyle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu eleştirilerin yeter-sebep ilkesi üzerinden yapılanlarını merkeze alarak, W-PSR'ci kozmolojik argümanın gücü ve PSR'nin mahiyeti hakkında daha spesifik çıkarımlarda/yorumlarda bulunabiliriz/sonuçlar elde edebiliriz.

Üçüncü Adım: Argümana Yeter-Sebep İlkesi Üzerinden Getirilen İtirazlar

Argümana yöneltilen birçok itirazdan belki de en sert olanı, zayıf yeter-sebep ilkesinin güçlü yeter-sebep ilkesini gerektirdiği eleştirisidir. Bir ilkenin diğerini gerektirmesinin nasıl bir problem teşkil ettiğini ve bunun üzerine başka hangi itirazların inşa edildiğini, bu eleştiriye ileri süren Graham Oppy'nin iddialarından hareketle şu şekilde formüle edebiliriz:

- I. Leibniz'ci S-PSR ile ortaya konan kozmolojik argüman, birtakım problemlerle karşı karşıyadır.
- II. Dolayısıyla, S-PSR'ci kozmolojik argümanın makuliyeti ve geçerliliği tartışmalıdır.
- III. W-PSR ise bize S-PSR'nin ortaya koyduğundan daha fazlasını sunmamaktadır.
- IV. Yeni argüman, teizm adına pozitif bir katkı sağlamamaktadır.
- V. W-PSR'ci argümanın, teist olmayan bir kimsenin düşüncelerinden vazgeçmesi için herhangi bir gücü yoktur.
- VI. Bu sebeplerden ötürü, W-PSR ile oluşturulan argüman geçerli değildir (Oppy, 2000, s. 348).

Bu eleştiriler her ne kadar kendi içinde bir tutarlılık arz etse de aslında birçok açıdan tartışmalı görülebilecek yönleri sahiptir. Örneğin, (I'de) Leibniz'ci kozmolojik argümanın problemleri olduğu varsayımı, kendisine yöneltilen itirazlara karşı yanıtız veya güçsüz kalıp kalmadığı tartışmaya açık bir konudur. Buradan hareketle bir kimse, S-PSR'ci argümanın makul olmadığını ileri sürmenin rasyonel gerekçelerini sorabilir. Benzer şekilde bir kimse, (II'ye cevaben) asıl makul olmayan tutumun 'bir ilkenin başka bir ilkeye dayanması veya benzer yönlerinin olmasından dolayı o ilkenin geçerliliği konusunda çıkarımda bulunmak' olduğunu ileri sürebilir. Dolayısıyla Oppy'nin ilk iki varsayımından hareketle ileri sürdüğü (III'deki) iddiası oldukça tartışmalı olup, rasyonel temelden yoksun gibi gözükmektedir. Nitekim "doğru bir önermenin sonsuz sayıda mümkün dünyadan en az birinde açıklaması vardır" görüşü, "bilfiil dünyada bir açıklamasının olması gerekir" görüşünden daha makuldür (Rutten, 2012, ss. 69-70). Bu iki görüş arasında göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir fark vardır. Gelgelelim ilk iki iddianın temellendirilme ihtiyacını karşılamak ve söz konusu örneklerdeki eleştirileri incelemek başka bir çalışmanın konusudur. Dolayısıyla burada söz konusu eleştirilerin W-PSR'yi hedef alanların (IV, V ve VI) gücünü ve karşıt yanıtın makuliyetini değerlendirmeye çalışalım.

Öncelikle, III. ve IV. eleştirilerin birbirine yakın sonuçları hedeflediği açıktır. Çünkü mevcut ilkeye yeni bir şey katmamak da bir bakıma teistik açıklamalara yeni bir şey katmamak olarak değerlendirilebilir. Böylece eleştiri, W-PSR'ci argümanın teizm adına pozitif bir ilerleme olmadığı sonucunda birleştirilebilir. Böyle bir eleştirideki en büyük hata, hedef alınan ilkenin tek yönlü değerlendirilmesidir. İlk olarak, yeter-sebep ilkesinin birçok filozof tarafından a priori bir ilke olarak görüldüğünü daha önce ifade etmiştik.

Dolayısıyla bu ilkenin bizzat kendisine itiraz etmek ile Tanrı'nın varlığı üzerine bir argüman inşa edilmesine itiraz etmek birbirinden farklı şeylerdir. Ve W-PSR, hem ilkenin yorumlanma şekliyle hem de kozmolojik argümanı revize etmesi yönüyle elbette farklılıklar ve yenilikler içermektedir. İkincisi, bir argümanın gücünü öncülleri ve sonuçları üzerinden eleştirmek ve bu minvalde değerlendirmelerde bulunmak daha rasyonel bir tutum olacaktır. Fakat bu eleştiriler W-PSR'ci argümanın herhangi bir öncülünü veya sonucunu kritik etmemektedir.

Üçüncü olarak, daha önce açıkladığımız üzere iki aşamadan oluşan bir argümanda W-PSR'ci argümanın genel olarak ilk adıma yoğunlaştığı ve bu yüzden birtakım eksikliklerinin olabileceği kabul edilmelidir. Örneğin zorunlu varlığın ne tür niteliklere sahip olduğuna dair herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Fakat W-PSR'yi savunanlara göre, böyle bir eksiklik olması, argümanlarının bir mü'minin ihtiyaçlarını karşılamadığı anlamına gelmemektedir (Gale & Pruss, 1999, s. 473). Çünkü onlar açısından, argümanlarının ortaya koyduğu zorunlu varlık bir teist için hayranlık nesnesi ve ibadete layık bir varlık olması için yeterli görülmektedir.

Son olarak, Tanrı'nın varlığına dair ortaya konan argümanların yegâne amacı teist olmayanların iddialarını çürüterek onları inançlarından vazgeçirmek değildir. Bilindiği üzere bu argümanların ortaya çıkışının en önemli sebeplerinden biri, teist olarak zaten var olan inancı tasdiklemektir/güçlendirmektir. Bu durum bir bakıma V. eleştiriye de bir yanıt olarak değerlendirilebilir. Fakat W-PSR'ci görüşlerin V. eleştiriye karşı daha farklı bir düşüncesi vardır.

Onlara göre, teist olmayanların birçoğuna yeter-sebep ilkesinin zayıf versiyonu sunulduğunda makul karşılamaya ve kabul etmeye istekli görünmektedirler. Ancak bu zayıf ilkeden hareketle birtakım ek öncüllerle Tanrı'nın varlığına dair bir argüman inşa edildiğini gördüklerinde bu tutumlarından vazgeçmektedirler. Dolayısıyla teist olmayanlar argümanı reddetmek için birtakım gerekçeler sunmadıkça, bu tutumları dogmatik olacaktır (Gale & Pruss, 1999, s. 474). Bu cevaba karşılık Oppy, Tanrı'nın varlığı üzerine bir argümanda kullanılmadan önce W-PSR'yi kabul etmeye istekli görünen teist olmayan kimselerin hata yaptığını dile getirir. Çünkü ona göre, teist olmayan bir kimse için hem W-PSR'yi hem de diğer argümanları reddetmek için birçok güçlü bağımsız gerekçe vardır. Bu yüzden, bu gerekçelerin onlar tarafından bilinmediği veya yeterince benimsenmediği açıktır. Dolayısıyla, bu kimseler W-PSR'yi kabul etmekle neye onay verdiklerini anlayamadıklarını itiraf etmelidirler (Oppy, 2000, s. 350).

Bu açıklamalara istinaden W-PSR'nin gücü hakkında genel değerlendirmemiz pozitif yönde olacaktır. Çünkü getirilen eleştiriler ya konunun merkezine nüfuz etmemekte ya da tartışmaya açık varsayımlarla ileri sürülmektedir. Yeter-sebep ilkesinin teist olsun veya olmasın bir kimseye kabul edilebilir gerekçeler sunduğu açıktır. Üstelik bu kimselerin çalışmamızın konularına derinlemesine bir bilgi birikimine de ihtiyacı yoktur. Dolayısıyla, "W-PSR'yi kabul etmekle neye onay verdiklerini anlayamadıklarını itiraf etmelidirler" iddiası da pek doğru gözükmemektedir. Gale ve Pruss'un işaret ettiği gibi, bir kimse modal mantığın bütün teoremlerini bilmese de (zorunlu, mümkün, olumsal gibi) modal kavramları kullanan bir önermeyi anlayabilir. Fakat bu durum o önermenin modal mantığa indirgenmesini gerektirmemektedir. Örneğin bir kimse geometri sistemindeki bütün teoremleri bilmemesine rağmen büyük oranda geometriyi içeren bir konuda uzmanlaşabilmektedir. Birçok açıdan geometrik içeriği olan marangozluk mesleğini düşünelim. Geometriye dair bilgisi oldukça sınırlı olan ancak bu mesleği oldukça başarılı bir şekilde icra eden ustalar vardır. Aynı şekilde modal kavramlar da hayatımızda kullanılmaktadır ve bu içerikteki bir önermeyi anlamak, bütün modal mantığı anlamayı gerektirmemektedir (Gale & Pruss, 2002, s. 92; Demir, 2022).

Sonuç olarak, yeter-sebep ilkesinin zayıf versiyonu ile oluşturulmuş bir kozmolojik argüman elbette bazı açılardan zayıflıklar göstermektedir. Fakat yöneltilen eleştirilere rağmen (zayıf kelimesiyle ifade edilmiş olsa da) oldukça güçlü bir ilkeye dayandığı açıktır. Nihayetinde ilkenin diğer yorumlarından farklı yönlerinin oluşu ve ilkenin teist olsun veya olmasın herkes üzerinde az veya çok bir etkisinin olması veya olabilecek olması bunun açık bir göstergesidir. Getirilen eleştirilere cevaben makul açıklamalar sunması da bu görüşümüzü destekler niteliktedir.

SONUÇ

Yeni kozmolojik argümana W-PSR üzerinden getirilen ilk eleştirinin özü şudur: “Leibniz ilkesinin hem zayıf hem de güçlü versiyonu mantıksal olarak birbirini gerektirir. İlkenin yeni yorumu eskisinden farklı bir şey ortaya koymamaktadır. Dolayısıyla mantıksal veya tündengelsel olarak eşdeğerdirler.” Ancak buradan hareketle her iki versiyonun da epistemik olarak eşdeğer olduğu sonucunu çıkartmak pek makul gözükmemektedir. Nihayetinde doğru bir önermenin sonsuz sayıda mümkün dünyadan en az birinde açıklaması olması görüşü, bilfiil dünyada bir açıklamasının olması gerektiği görüşünden daha makuldür. Çünkü sadece zorunlu yerine mümkün kavramının kullanılmasından dolayı bile argümanın yeni versiyonun determinizmi gerektirdiğine dair herhangi bir eleştiri gündeme gelemecektir. Dahası, S-PSR'nin determinizmi gerektirdiği düşüncesi de oldukça tartışmalıdır.

Bu eleştiriye başka bir perspektiften değerlendirecek olursak, bir ilkenin başka bir ilke ile birtakım benzer veya örtüşen yönlerinin olması, yapılan itirazların her iki ilke için de geçerli olmasını gerektirmemektedir. Nitekim zayıf ilkenin kendi içinde bazı yönlerden eksiklikleri olması güçlü ilkeyi zayıflatmamaktadır. Aynı şekilde güçlü ilkenin temel yapı taşları sayesinde zayıf ilkenin pozitif bir fayda sağlamasını beklemek de rasyonel bir tutum olmayacaktır. Dolayısıyla iki ilkenin ayrı ayrı kendi içinde tutarlılığı üzerinden yapılan eleştirilerle birtakım çıkarımlarda bulunmak daha sağlıklı sonuçlara ulaşmamızı sağlayacaktır.

Bu kanaatimize istinaden bir kimse ‘iki ilke’ şeklinde ifade etmenin objektif bir tutum olmadığını ve birtakım teistik ön kabullerle konuyu ele aldığımızı ileri sürebilir. Ancak bu ifadenin dile getiriliş biçimi herhangi bir ön kabul barındırmamaktadır. Bunun kanıtı olarak birkaç örnek gösterilebilir. Birincisi, çalışmamız teistik kaygılarla belli ön kabullerle konuyu tartışıyor olsaydı, Tanrı'nın varlığı lehine ortaya konan bir argümanın eksik yönlerine dair yorumlar ve çıkarımlar içermekten kaçınması beklenirdi. Fakat argümanın teizmin Tanrı tasavvuruna benzer bir zorunlu İlk Neden ortaya koyma konusunda köklü bir eksiklik söz konusudur. İkincisi, bu ifadelerin dilsel bir söylem olarak değerlendirilmesi daha doğru bir tespit olacaktır. Nitekim teist olmayan bir kimsenin yapacağı eleştirilerde bile “farklı olduğu iddia edilen bu iki benzer ilke” şeklinde ifade bulacak ve yine ‘iki ilke’ olarak dile getirilmiş olacaktır. Dolayısıyla güçlü eleştirilerin bu ve bunun gibi bazı kavramların kullanılış biçimi üzerinden değil, tartışmanın içeriği ve sonuçları üzerinden yapılması naçizane beklentimizdir. Böylelikle çalışmanın sınırları gereği derinlemesine nüfuz edemediğimiz noktaları daha ayrıntılı şekilde tartışabilme imkânı bulmuş olabiliriz.

Genel olarak bu eleştirileri değerlendirdiğimizde altını çizmemiz gerek bir nokta daha vardır. Bir argümanın zorunlu olarak bir sonucu kabule zorlamayacağı herkes tarafından malumdur. Aynı şekilde, Tanrı'nın varlığı üzerinde bir argümanın kesin, tartışmasız, nihai bir sonuç ortaya koymasını beklemek felsefi yaklaşımın tabiatına aykırıdır. Nitekim ister bilimsel, ister felsefi veya başka türlü olsun bilgi, tabiatı gereği yanlışlanabilir veya doğrulanabilir ancak her durumda birikerek (cumulative) ilerlemektedir. Dolayısıyla ortaya konan argümanlar da tartışmasız nihai sonuca ulaştıklarını iddia etmemekte, sadece daha iyisi olduklarını veya farklı bir çerçevede sunulmuş olduklarını iddia etmektedirler. Bu açıdan kozmolojik argümanın da tartışılmaz olduğu iddia edilmemekte ve her yeni yorumuyla daha iyisi/güçlüsü ortaya konmaya çalışılmaktadır. Elbette böyle bir iddiada bulunmak için birtakım gerekçelere sahip olmak icap eder. Bu gerekçeler de her zaman tutarlı ve eksiksiz bir argümantasyon oluşturmayabilir. Fakat bu durum o argümanın kesinlikle geçersiz olduğunu ve hiçbir pozitif katkı sağlamadığını ileri sürmek için yeterli değildir.

Nihayetinde bu argümanların tek amacının teist olmayanları düşüncelerinden vazgeçirmek olmadığına, daha ziyade teist olanların mevcut inancını güçlendirmeyi hedeflediklerine de değindik. Dolayısıyla bu argümanın gücüne dair yapılacak herhangi bir eleştirinin argümanın kendi öncülleri veya sonuçları üzerinden getirilmesini beklemek yanlış olmayacaktır. Böyle bir eleştiri için W-PSR'nin bizzat kendi varsayımları ve yöntemi uygun bir zemin sunmaktadır. Örneğin W-PSR'nin varsayımlarına benzer bir yöntemle başka bir mümkün dünya varsayarak öncüllerinin biri veya birkaçını çürütmek

mümkündür. Basit bir varsayımla 'doğru bir p önermesinin en az bir mümkün dünyada bir açıklamanın var olması' gibi 'en az bir mümkün dünyada bir açıklamasının olmadığını' ileri sürerek W-PSR'ye itirazlar geliştirilebilir. Başka bir örnek, W-PSR'ci kozmolojik argümanın boşluk problemine düşüp düşmediği sorgulanabilir. Nitekim bu konuda başarılı çözümler sunmuş olan birçok kozmolojik argüman yorumları mevcuttur. Fakat spesifik olarak W-PSR'ci argümanın bu konudaki eksikliği üzerinden birtakım eleştiriler getirilebilir.

Sonuç olarak W-PSR'ci kozmolojik argümanın her ne kadar bazı yönlerden eksiklikleri mevcut olsa da tüm bu eleştirileri ve yanıtlarını göz önünde bulundurarak teizm adına pozitif bir katkı sağladığını ve birçok açıdan makul olduğunu söyleyebiliriz. Sonuçta bu kanaatimiz de işaret ettiğimiz noktalardan veya farklı açılardan argümana getirilecek yeni eleştirilerle çeşitliliğe ve değişime açıktır.

KAYNAKÇA

- Almeida, M. J. & Judisch, N. D. (2002). A New Cosmological Argument Undone. *International Journal for the Philosophy of Religion*. Netherlands: Kluwer Academic Publishers. 51, 55-64.
- Archimedes (1953). *On the Equilibrium of Planes, The Works of Archimedes*. Thomas Heath (edit). Dover: New York.
- Aristoteles (1997). *Gökyüzü Üzerine* (çev. Saffet Babür). Ankara: Dost Kitabevi.
- Craig, W. L. (1986). *The Cosmological Argument from Plato to Leibniz*. London: Macmillan Press.
- Demir, İ. (2022). Mehmet Akif's Opinions and Suggestions on Child, Family and Community Education. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (26), 394-404.
- Gale, R. M. & Pruss, A. R. (1999). A New Cosmological Argument. *Religious Studies*, 35 (4), 461-476.
- Gale, R. M. & Pruss, A. R. (2002). A Response to Oppy, and to Davey and Clifton. *Religious Studies*, 38 (1), 89-99.
- Katz, B. D. and Kremer, E. J. (1997). The Cosmological Argument without The Principle of Sufficient Reason. *Faith and Philosophy*, 14 (1), 62-70.
- Leibniz, G. W. (1989). *On the Ultimate Origin of Things, Philosophical Essays*. Roger Ariew and Daniel Garber. (edit). Cambridge: Hackett Publishing Company.
- Leibniz, G. W. (1997). *Monadoloji*. (çev. Suut Kemalettin Yetkin). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Leibniz, G. W. (2011). *Monadoloji & Metafizik Üzerine Konuşma*. (çev. Atakan Örs). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Oppy, G. (2000). On A New Cosmological Argument. *Religious Studies*, 36 (3), 345-353.
- Parmenides (2019). *Fragmanlar*, (çev. Y. Gurur Sev). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Paul, E. (1967). *The Cosmological Argument: a Spectrum of Opinion*. Donald R. Burrill. (edit) New York: Anchor Books.
- Platon (1929). *Timaeus*. (çev. Tobert Gregg Bury). London: Harvard University Press.
- Pruss A. R. & Rasmussen J. (2018). *Necessary Existence*, United Kingdom: Oxford University Press.
- Pruss, A. R. & Gale, R. M. (2003). A response to Almeida and Judisch. *International Journal for the Philosophy of Religion*. Netherlands: Kluwer Academic Publishers. 53, 65-72.
- Pruss, A. R. (2004). A Restricted Principle of Sufficient Reason and the Cosmological Argument. *Religious Studies*, 40 (2), 165-179.

- Pruss, A. R. (2009). "Leibnizian Cosmological Argument", Natural Theology (içinde) William L. Craig and James P. Moreland (edit). United Kindgdom: Wiley-Blackwell Publication.
- Rasmussen, J. L. (2009). From a Necessary Being to God. International Journal for Philosophy of Religion, 66, 1-13.
- Rasmussen, J. L. (2010a). Cosmological Argument from Contingency. Philosophical Compass, Oxford: Blackwell Publishing, 5 (9), 806-819.
- Rasmussen, J. L. (2010b). From State of Affairs to a Necessary Being. Philosophical Studies, 148, 183-200.
- Reichenbach, B. R. (1972). The Cosmological Argument: A Reassessment. USA: Charles C Thomas Publisher.
- Reichenbach, B. R.(2021). Cosmological Argument. The Stanford Encyclopedia of Philosophy. N. Zalta (edit), <https://plato.stanford.edu/archives/win2021/entries/cosmological-argument/>
- Rowe, W. L. (1975). The Cosmological Argument. New Jersey: Princeton University Press.
- Rundle, B. (2005). Why there is Something rather than Nothing. Oxford: Clarendon Press.
- Rutten, E. (2012). Towards a Renewed Case for Theism. Amsterdam: Wöhrmann Print Service.
- Yavuz, Z. (2013). Kozmolojik Kanıt ve İki İtiraz. Kelam Araştırmaları. 11 (1), 201-220.
- Zagzebski, L. T. (2007). The Philosophy of Religion: An Historical Introduction. Great Britain: Wiley-Blackwell.